

ALEKSANDAR GAHS – DRUGI POŽEŽANIN

MANDA SVIRAC

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju
10000 Zagreb, Ivana Lučića 3

UDK 39-05 Gahs, A.

Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper
Prihvaćeno: 15. 3. 2007

Aleksandar Gahs, učenik p. Wilhelma Schmidta, pristaša je bečkog usmjerenja kulturnopovijesne etnologije. Stekao je svjetski ugled kao poznavatelj ezoterijskih kultova, šamanizma i s njime povezanih kultura sjevernosibirskih naroda. Na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu predavao je opću i religijsku etnologiju u funkciji studija teologije te surađivao s Milovanom Gavazzijem, etnologom koji je izgradio studij etnologije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Iz jedne od Gahsovih skripti, na kojoj je posveta Milovanu Gavazziju, preuzet je naslov ovoga članka, jer se potpisao kao Drugi Požežanin.

Ključne riječi: Gahs, Požega, hrvatska opća etnologija

U prigodi u kojoj se podsjećamo početaka i razvoja današnjega *Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju* Sveučilišta u Zagrebu, dobro je ukazati na činjenicu da je na istom Sveučilištu, ali na Bogoslovnom fakultetu, godinu dana ranije nego na Filozofskom fakultetu osnovana *Katedra za uporednu nauku o religijama*. Njezin je predstojnik bio Aleksandar Gahs koji je predavao opću (za razliku od nacionalne etnologije, kako se do kraja 20. st. predavala na Filozofskom fakultetu) i religijsku etnologiju u funkciji studija teologije.

Aleksandar Gahs rođen je na hrvatskom tlu, u Slavoniji, u Požegi 1891. od oca Stjepana i majke Suzane. U Matici krštenih Rkt. Župe sv. Terezije

u Požegi u godini 1891. je pod br. 132 uz ime Aleksandar zapisano još ime Karlo. Podatke mi je ustupio Goran Hruška iz Državnog arhiva u Slavanskom Brodu, Odjel Požega te mu zahvaljujem.

U Požegi je tridesetak godina prije njega rođen i Dragutin Lerman (1863-1918) koji je bio putopisac i istraživač centralne Afrike. Prema nazivu kojim sebe oslovljava kao *Drugi Požežanin*, Gahs se sâm svrstao u niz iza, pretpostavimo, *Prvog Požežanina*, spomenutog Dragutina Lermana. Lerman je, naime, na temelju svojih putovanja u Afriku, ostavio u rukopisu: *Pisma iz Afrike* i *Nova pisma iz Afrike*. Najpoznatije djelo o njemu danas je *Afrički dnevnik 1888-1896* kojeg je priredila Aleksandra-Sanja Lazarević, objavljen 1989. u nakladi Grafičkog zavoda Hrvatske. U uvodu knjige o Lermanu se govori kao o *Požežaninu*, a o 125. obljetnici rođenja *koliko znamo, prvog hrvatskog i jugoslavenskog afričkog putnika* tiskana je ova knjiga. Autorica nastavlja:

Po savjetu prijatelja, Julija Kempfa, pučkog učitelja u Požegi, Lerman je počeo voditi dnevnik... u onovremenom Kongu... (Lazarević 1989:6), danas Demokratskoj Republici Kongo.

Aleksandar Gahs je puno prije uređivanja Dnevnika, još 1944. godine bio pozvan u Maticu Hrvatsku koja je tada čuvala rukopis, te ga uredio:

Dne 21. 08. 1944. pok. prof. Gahs je podnio upravi Matice Hrvatske opširni izvještaj o afričkom dnevniku Dragutina Lermana. Taj izvještaj iznosi 33 stranice staroga arka. Pisan je rukom. Savezno s tim, prof. Gahs je napisao čitavu raspravu od 118 stranica o dinastičkim kulturama u Africi. Tu se na više mjesta govori o Lermanu (Doppelhammer 1963:27.02)¹.

U Afričkom dnevniku iz 1989. ne spominje se A. Gahs ni Matica Hrvatska, a u popisu Literature na kraju knjige, J. Kempf ima svoja dva objavljena

¹ Prijepis pisma upućen dr. Đuri Kuntariću u Požegi. Iz pisma s nadnevnkom 4. ožujka 1963. poblize doznajemo kako je Gahs pokušao urediti tekst; da je rukopis imao također Matičin *Dodatak o Lermanovoj zbirci u Etnografskom muzeju*; da je Predgovor napisao Kempf, te da je Matica priredila *Uvod o povijesti Lermanovog okružja i o mjestu Lermana u toj povijesti*. Gahs dodaje: *Taj dio referata ima svoj poseban Prilog pod naslovom 'Povijest Lunde br. 1, br. 2, br. 3' u vezi sa srodnim dinastičkim kulturama.*

članka u Požegi iz 1891. i 1894. Naveden je također Kempfov rukopis koji se čuva u Arhivu HAZU (tada JAZU) pod naslovom: *Dragutin Lerman, član Stanleyeve Kongo-ekspedicije 1882-1896, XV-55/I a2.*

Sve su ovo pokazatelji da je *Drugi Požežanin* bio poznavatelj života i djela prvoga, a obojica su sustavno, drugi više nego prvi, proučavali kulture dalekih naroda. Kao Požežani dobili su solidno predznanje u požeškoj Gimnaziji koja je bila poznata po svojoj vrsnoći, osnovana još davne 1699. godine. Za postavljanje temelja su značajni isusovci, koji su preko škole utjecali na požešku sredinu. *U kulturnom životu grada Gimnazija je bila žarište muziciranja, vjerskog učenja i obreda te kazališnih predstava, drama, komedija vjerskog i drugog sadržaja...* (Hrvatski zemljopis 1995:29-30).

Iz Godišnje svjedodžbe o A. Gahsu iz 1909. doznajemo da je s izvrsnim završio šesti i 1910. sedmi razred. Predmeti koji su se predavali zapisani su ovim redosljedom: *nauk vjere, latinski jezik, grčki jezik, hrvatski jezik, njemački jezik, povijest, zemljopis, matematika, fizika, kemija, filozofijska propedeutika, pjevanje.* U sedmom razredu su još *zemljopis i higijena*, ali ne više kemija. Primao je stipendiju iz Zaklade *Teisperger-Skendulić* u iznosu od 240 kruna, podijeljeno odlukom Gradskog poglavarstva u Požegi (Državni arhiv 1908/9:36/198; 1909/10:36/199).

Najopširnije osnovne podatke o Aleksandru Gahsu nalazimo u časopisu *Bogoslovska smotra*, u člancima autora I. Škreblina i S. Doppelhammera, čije su podatke koristili, može se pretpostaviti, i u Hrvatskom biografskom Leksikonu. Nakon završene gimnazije, Gahs je počeo pohađati studij medicine u Beču kojega nije dovršio. Poslije toga je nastavio filozofsko-teološki studij u Zagrebu, gdje je i diplomirao 1915. godine. Iste je godine zaređen za svećenika. U svećeničkoj službi bio je u Hrvatskoj Kostajnici od 1915. do 1916, u Kutjevju od 1916. do 1919, zatim u Zagrebu 1919. godine. Od 1919. do 1920. bio je učitelj u maloj gimnaziji u Krapini, odakle odlazi u svijet, najprije na viši studij teologije u Lyon, gdje je i doktorirao. Od 1921. do 1923. u Beču sluša predavanja etnologa p. Wilhelma Schmidta iz etnologije i prapovijesti. *Povod za njegov specijalni studij etnologije i u povijesti religije dale su mu neznanstvene evolucionističke dedukcije i u našim krajevima* (Vuletić 1963:17). Godine 1923. vraća se u domovinu. Postavljen je za sveučilišnog učitelja na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, na Katedri za uporednu nauku o religijama, a 1924. imenovan je izvanrednim

te 1926. i redovitim profesorom. Predavao je komparativnu povijest religija sve do 1960. kada je umirovljen. Uz svoje profesorske obveze, sudjelovao je pri osnutku Etnološkog društva u Leipzigu; bio je na Međunarodnim tjednima religijske etnologije: u Tilburgu (Nizozemska) 1922, u Milanu 1925. i u Luksemburgu 1929. Sudjelovao je na I. zasjedanju Međunarodnog kongresa antropoloških i etnoloških znanosti u Londonu 1934, te 1935. na VI. zasjedanju Međunarodnog kongresa za povijest religija u Bruxellesu. Radi proučavanja građe boravio je u muzejima u Beču, Hamburgu i Kopenhagenu te sâm istraživao diluvijalnu špilju nedaleko od Nürnberga. Održavao je mnoga predavanja u državi i u inozemstvu, napisao nekoliko znanstvenih radova. Teme su mu bile: etnografija, etnologija, prapovijest, magija, ezoterijski kultovi, šamanizam. Radove je objavljivao u listovima, časopisima i drugim publikacijama. (Hrvatski Biografski Leksikon 1998: 528-529). Godine 1962. (1. prosinca), kada je završio svoj život, za Gahsa je na osmrtnici, među ostalim, pisalo: *poznati svjetski etnolog*. Pokopan je na groblju svete Elizabete u rodnoj Požegi.

Suradivao je s hrvatskim etnologom, Milovanom Gavazzijem na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, kao i s etnologima izvan Hrvatske, npr. s p. Wilhelmom Schmidtom², a koji se u svojem znanstvenom radu oslanjao na dostignuća etnologa Fritza Graebnera i kulturnopovijesnu metodu u etnologiji. *Methoden der Ethnologie* (1911) razrađuje pristup kako se pomoću kriterija kvantitete i forme, tj. na temelju sitnih, nebitnih sukladnosti u pojedinim elementima kulture, povezuju najudaljeniji narodi u specifične

² Rođen je 16. veljače 1868. godine u malom mjestu Hörde kraj Dortmunda. U 15. godini odlazi u Nizozemsku, gdje stupa u novo-nastalu misijsku Družbu Riječi Božje. Godine 1892. zaređen je za svećenika, a od 1893. pohađa Filozofski fakultet u Berlinu. Od 1906. je dopisni član Bečke akademije znanosti, i iste godine pokreće izdavanje međunarodnog časopisa za etnologiju i lingvistiku *Anthropos*. Od 1921. do 1938. na Bečkom je sveučilištu, predaje na odsjecima za etnologiju i lingvistiku. Godine 1938. oduzeto mu je profesorsko pravo. 1932. osnovao je sa svojom redovničkom subračom *Institut Anthropos*. Putovao je gotovo po cijelom svijetu držeći predavanja na sveučilištima. Tako je bio u Stockholmu, Lundu, Kopenhagenu, na sveučilištima u Philadelphiji i Berkeleyu, u Chicagu i Bostonu, zatim u Tokiju, Seulu, Peking, Manili i drugdje. Od 1942. redoviti je profesor na Freiburškom sveučilištu. Objavio je oko 650 znanstvenih radova, a još za života svijet mu je dao 35 najvećih znanstvenih odlikovanja, od čega 4 počasna doktorata iz teologije. Bio je jedan od najvećih učenjaka svjetskoga glasa. Umro je 10. veljače 1954.

kulturne krugove. Schmidt je na tragu svoga prethodnika napisao *Handbuch der Methode der Kulturhistorischen Ethnologie* (1937). Na postavkama monoteizma pokušao je rekonstruirati najstariju religiju ljudskog roda u ogromnom djelu u 12 tomova *Der Ursprung der Gottesidee* (1926-1955).

Najljepše svjedočanstvo njegovu znanstvenom radu dao je veliki etnolog, P. W. Schmidt u osobnoj posveti IX. Svesku svoga djela 'Der Ursprung der Gottesidee' dne 3. II. 1952. Ta posveta počinje ovim riječima: 'Svom vjernom učeniku i uspješnom suradniku na novim područjima...' (Vuletić 1963:17).

Na izvornom njemačkom stoji:

Meinem treuen Schüler und erfolgreichen Mitarbeiten auf neuen Gebieten Prof. Dr. A. Gahs in Verehrung und Dankbarkeit gewidmet von seinem alten Lehrer (Doppelhammer 1962: 130).

ETNOLOZI O ALEKSANDRU GAHSU

Gahsov doprinos znanosti cijenile su također znanstvene ustanove u Hrvatskoj. Za nas je veoma značajno mišljenje etnologa, Milovana Gavazzija, utemeljitelja te dugogodišnjeg voditelja studija etnologije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. U povodu smrti Aleksandra Gahsa on piše:

U prosincu prošle godine etnološka je nauka izgubila opet jednoga zastupnika širokih okvira iz naših redova (Gavazzi 1962:148). O početcima Gahsova zanimanja za etnologiju i etnološke teme piše: Još u vrijeme kapelanske službe u Slavoniji raste njegov interes za etnologiju, antropologiju i prehistoriju (napose antropogenezu, paleoantropologiju pa paleolitik).

Sve bi to možda ostalo samo na zanimanju da nije bilo i njegove mnogostruke nadarenosti: *Zbog talenta, znanja više jezika i ambicija za naučni rad*, doznajemo od Gavazzija da je bio poslan u Belgiju u misijski zavod na studij, a nakon toga u Beč, gdje postaje učenikom p. Wilhelma Schmidta. U isto vrijeme upoznaje i druge etnologe s kojima održava veze dopisivanjem te čestim navraćanjima u Beč, gdje je držao predavanja.

U okviru njegove vrlo mnogostrane etnološke, prehistorijske i antropološke spreme najviše ga privlači povijest religija pa dolazi na katedru te discipline na Teološkom fakultetu u Zagrebu. Posebno se

intenzivno bavi magijom uopće, esoterijskim kultovima, šamanizmom pa se u vezi s ovim posljednjim intenzivno bavi napose sibirskim narodima i njihovom kulturnom baštinom (Gavazzi 1962:148).

Tu se očituje širina Gahsova znanstvenog djelovanja te bogatstvo tema kojima je posvetio određeni dio svoga vremena, napora i znanstvenih publikacija, objavljujući s tih područja niz studija, koje su imale bitan odjek u znanosti o čovjeku i njegovoj kulturi uopće. Ta činjenica potvrđuje Gahsovu veliku nadarenost, vrhunski uspjeh i, s pravom možemo reći, istinski doprinos razvoju znanosti. Isti članak donosi podatke da je, osim objavljenih studija, još mnogo toga u rukopisu, kao čitava dokumentirana rasprava o dinastijskim kulturama i vladarima u Africi, zatim o religiji najstarijih naroda - *Studije o ezoterijskim kultovima i ljudskim žrtvama*. Gavazzi nastavlja:

Premda je odlučno pristajao uz bečki ogranak kulturno-historijske škole, išao je i svojim vlastitim putevima, napose npr. u prosuđivanju vrstanja i odnosa dvaju osnovnih matrijarhatskih kulturnih krugova te škole i uopće u pogledu klasifikacije kulturâ (npr. u radu 'Brak' u Hrvatskoj enciklopediji).³ Osim nekoliko naučno-polemičkih spisa, npr. Historijski razvoj porodice pa niza umnoženih fakultetskih skripata, punih vlastitih teza, hipoteza i rezultata svojih studija, daje A. Gahs i nekoliko popularno-naučnih sintetskih radova - Krapinski čovjek, Brak, pa veće djelo Znanost i religija (Gavazzi 1962:149).

Vitimir Belaj stavlja Gahsa odmah iza Gavazzija govoreći kako su njih dvojica, zajedno s B. Bratanićem zacrtali put hrvatskoj etnologiji:

Hrvatska će etnologija s Gavazzijem, Gahsom i Bratanićem čvrsto kročiti kulturnopovijesnim usmjerenjem (Belaj 1998b:355).

Vitimir Belaj u istoj knjizi također piše:

Tako je prva katedra s doista etnološkim sadržajem osnovana tek 1923., i to na Bogoslovnom fakultetu kao Katedra za uporednu nauku o religijama, koju je sve do 1960. držao Aleksandar Gahs...Taj je fakultet bio 1950. iz ideoloških razloga izdvojen iz sastava Sveučilišta (Belaj 1998b:353,355).

³ Ovi su podaci poslužili također V. Belaju za predstavljanje etnologije od svojih početaka na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu (v. Belaj 1998b).

Koliko je na Gahsa djelovalo isključenje Bogoslovnog fakulteta iz Sveučilišta, ne znamo. Sigurno je da ga nije ostavilo ravnodušnim, ali nije ni zaustavilo njegovu bogatu djelatnost kao znanstvenika i profesora, jer znao je: ideologije dolaze i prolaze, a trud i rad uloženi u napredak znanosti i čovječanstva ostaju (Šimić 2002).

Po mjestu rođenja ga je Belaj, najvjerojatnije omaškom, svrstao u Novu Gradišku. No priznaje mu također znanstvena dostignuća između ostaloga riječima:

Bio je, ipak, dovoljno kritičan te se nije ustručavao, primjerice, pri klasifikaciji kulturnih krugova, krenuti vlastitim putem (Belaj 1998a: 235).

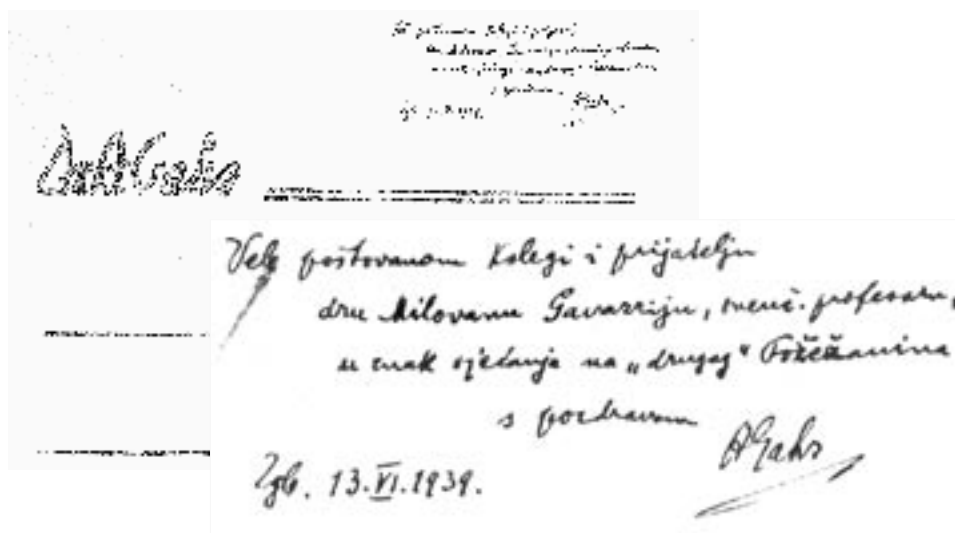
Koji je to put, ostaje za istražiti, no Gavazzi ga je već naznačio, kao što smo gore vidjeli. Belaj dodaje:

Gahs je stekao svjetski ugled kao istaknuti poznavatelj ezoterijskih kultova, šamanizma i s njime povezanih kultura sjevernosibirskih naroda. Pritom mu je mogućnost čitanja ruskih radova u izvorniku⁴ olakšala rad na izvorima, što mu je donijelo ugled i među sovjetskim etnologima koji su inače, po službenoj dužnosti, žestoko napadali bečku etnološku školu kao buržoasku, reakcionarnu i papističku. Dok je Gahs predavao opću i religijsku etnologiju u funkciji studija teologije, Gavazzi je razvio samostalan studij etnologije (Belaj 1998a:235-236).

Njegovo *glavno životno djelo* (Doppelhammer 1962:129) još uvijek nije objavljeno, iako su se njegovim rezultatima već služili Schmidt i Koppers. Naslov tom svom djelu Gahs je dao tri dana prije svoje smrti: *Studien über esoterische Kulte und über das Menschenopfer*. U njemu dokazuje podrijetlo sjeverno-azijskog šamanizma iz poljodjelskih kultura s juga. Dodajmo i to da su mu na srcu napose bile misije za koje je često slavio sv. Misu, a njih je pratio preko lista *Crnče*⁵ kojemu je bio glavni urednik kroz dvanaest godina, koliko je list izlazio.

⁴ Gahsova mogućnost čitanja ruskih izvora u originalu Schmidt u je bila od velike koristi i bio je zahvalan Gahsu za podatke do kojih je dolazio preko ruskih izvora.

Nakon ovog predstavljanja Aleksandra Gahsa u određenom svjetlu za povijest hrvatske etnologije, vjerujem da nećemo morati dugo čekati da se njegove teme, o kojima je najradije pisao i druge učio, počnu sustavno proučavati. Osobito je hvale vrijedno njegovo zanimanje za mjesto i značenje *Najvišeg Bića* u religijama mnogih naroda. To je ideja osobnog bića, koje svojim osobinama nadvisuje sve što postoji. Svuda je 'stvoritelj i proizvođač svijeta', ili barem glavnih njegovih dijelova, makar taj svijet bio i vrlo malen (Bogoslovska Smotra, XII, 1924:449). Osim toga, u njegovim je skriptama sačuvano veliko blago na hrvatskom jeziku te mnogi članci na drugim jezicima u nekim časopisima u inozemstvu na ponos Požegi od *Drugog Požežanina*.

⁵ List *Crnče* misijski je mjesečnik za katoličku mladež. Na hrvatskom jeziku izlazio je kroz dvanaest godina, od 1930. do 1942. List je bogat zanimljivostima, raznim poukama, slikama, poticajima. Izdavala ga je Družba sv. Petra Klavera, koju je osnovala Marija Terezija Ledochowska, a Aleksandar Gahs je bio urednik. Svaki broj lista bogat je dopisima misionara i misionarki, u kojima pišu o svojim iskustvima iz rada i susreta s vjernicima u misijama.

PRILOZI ZA BIBLIOGRAFIJU ALEKSANDRA GAHSA

1924.

Buddhizam, Popularno naučna knjižnica Hrv. Kat. Narod. Saveza u Zagrebu. Znanost religija u teologiji: prema filozofiji i apologetici, a onda i prema etnologiji. *Bogoslovska smotra*, vol. XII/1:1-13, Zagreb.

Metoda etnologije i hijerologije. *Bogoslovska smotra*, vol. XII/2:188-208.

Religija prakulture. *Bogoslovska smotra*, vol. XII/4:447-468, Hrvatska bogoslovska akademija u Zagrebu.

1925.

Religija prakulture. *Bogoslovska smotra*, vol. XIII/1:92-132, Zagreb; vol. XIII/2-3:187-233,

Zagreb; vol. XIII/4:440-450 Zagreb.

Blutige und unblutige Opfer bei den altaischen Hirtenvölkern. *Semaine d'Ethnologie Religieuse*, Milan. *Compte-rendu*, Paris.

1926.

Religija prakulture. *Bogoslovska smotra*, vol. XIV/1:37-54, Zagreb; vol. XIV/2:166-180, Zagreb.

1927.

Iz etnologije. Problem podrijetla religije. *Bogoslovska smotra*, vol. XV:367-369, Hrvatska bogoslovska akademija, Zagreb.

1928.

Kopf-, Schädel- und Langknochenopfer bei Rentiervölkern. *P. Wilhelm Schmidt-Festschrift*, Wien.

Krapinski čovjek i njegovi suvremenici, Najnovija otkrića o vjeri pračovjeka. Naklada hrvatske bogoslovske akademije, Zagreb.

1929.

Kult lunariziranoga Praoca kod istočnih Paleosibiraca. *Godišnjak Sveučilišta u Zagrebu*, sv. I: 56-92, Zagreb.

1930.

Die kulturhistorischen Beziehungen der östlichen Paläosibirier zu den austrischen Völkern, insbesondere zu jenen Formosas. *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien*, vol. LX: 3-6, Wien.

1932.

Historijski razvoj porodice. Napredak, Zagreb.

1934.

Die Menschenopfer des zirkumpazifischen Gebietes und ihre mythologische Grundlage. *Compte rendu de la 1ère Session du Congrès International des Sciences Anthropologiques et Ethnologiques*, London.

1935.

Zum Ursprung des Menschenopfers. Methodologisches zur Mythendeutung. Bruxelles.

Zirkumpazifische Menschenopfer, Geheimgesellschaften und Schamanenweihen in mythologischer Beleuchtung. *XLV. Sitzungsberichte der Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien*, Wien.

1936.

Beziehungen des Ašvamedha zum "Jenisseischen" Innerasien. *Wiener Beiträge zur Kulturgeschichte und Linguistik*, Zum Ursprung des (blutigen) Menschenopfers Bd IV: 395-403.

1944.

Dobni razredi. *Vijenac*, vol. 36/5:1-22, Zagreb.

Problem moderne i stare magije. *Bogoslovska smotra*, Posebni otisak, Zagreb.

1946.

Religija i magija u povijesti ljudskoga roda. U dva ili tri sveska, skripta, Bogoslovni fakultet, Zagreb, 1-457.

1947.

Historijski razvoj porodice. Split (Identično tekstu iz god. 1932, ispušteni su samo kritički osvrti na stavove sovjetskih etnologa u poglavlju II. *Putevi sovjetske etnologije* sa str. 6-10. i u zaključku na str. 20/21, a naslov poglavlja III. *Kritika evolucionističko-marksističke teorije* preoblikovan je u II. *Kritika evolucionističko-materijalističke teorije*).

1952.

Znanost i religija, skripta, Zagreb.

IZVORI I LITERATURA

- BELAJ, Vitomir (1998a): Odsjek za etnologiju. U (ur. Stjepan Damjanović): *Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Monografija*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 235-240.
- BELAJ, Vitomir (1998b): Počeci etnološke misli u Hrvata. U (ur. Josip Bratulić i Jelena Hekman): *Etnografija. Svagdan i blagdan hrvatskoga puka*, Matica Hrvatska, Zagreb, 353-355.
- DOPPELHAMMER, Stjepan (1962): Znanstveni lik prof. Aleksandra Gahsa. *Bogoslovska smotra*, vol.30:128-130, Zagreb.
- DOPPELHAMMER, Stjepan (1963): *Pisma dr. Đuri Kuntariću u Požegi*. Zagreb, dne 27. II.; Zagreb, dne 4. III, prijepis, Muzej u Požegi.
- DRŽAVNI ARHIV U SLAVONSKOM BRODU, *Odjel u Požegi*, fond 293, Gimnazija Požega, Glavni imenik, Inv. br. 36/197, VI. razred, 1907/8; Inv. br. 36/198, VII. razred, 1908/9; Inv. br. 36/199, VIII razred, 1909/10.
- LERMAN, Dragutin (1989): *Afrički dnevnik 1888.-1896*. Grafički zavod Hrvatske, Zagreb.
- GAHS, Aleksandar (1924): Metoda etnologije i hijerologije. *Bogoslovska smotra*, vol.12/2:188-208; vol. 12/4:447-468, Hrvatska bogoslovska akademija u Zagrebu, Zagreb.
- GAHS, Aleksandar (1925.): Religija prakulture. *Bogoslovska smotra*, vol.13/1:92-32; vol. 13/2-3:187-233; vol. 13/4:440-450; Hrvatska bogoslovska akademija u Zagrebu, Zagreb; isto (1926): vol. 14/1:37-54; vol.14/2:166-180.

- GAVAZZI, Milovan (1962): Aleksandar Gahs. *Etnološki pregled 4*, Beograd, 148-149.
- GIMNAZIJA Požega (1908/9): *Glavni imenik, fond 293*. Državni arhiv u slavonskom Brodu, Odjel Požega, Inv. Br. 36/198; (1909/10); Inv. Br. 36/199.
- HRVATSKI Biografski Leksikon 4 (1998): Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 528-529.
- IVANIŠEVIĆ, Alojz (1985): *P. W. Schmidt als «Katholischer Religionswissenschaftler»*. Diplomarbeit zur Erlangung des akademischen Grades Magister der Theologie an der katholisch-Theologischen Fakultät der Universität Wien, Fachtheologische Studienrichtung. Wien, 1-98.
- KOLIJEVKA slavonskog školstva (1995): Požeška gimnazija. *Hrvatski zemljopis*, travanj, 29-30. Zagreb.
- MATIČNA knjiga krštenih RKT župe Požega (1878-1891): Državni arhiv u Slavonskom Brodu, Odjel Požega.
- ŠIMIĆ, Lidija (2002): *Aleksandar Gahs. Ideja o Najvišem Biću*. Diplomski rad, rukopis, Odsjek za etnologiju, Filozofski fakultet.
- VULETIĆ, Petar (1963): *Cursum consumaverunt*. U spomen prof. Aleksandra Gahsa. *Vjesnik đakovačke biskupije*, vol. 16, 1: 17-18, Biskupski ordinarijat u Đakovu, Đakovo.

D'UN DEUXIÈME POŽEŽANIN

Résumé

L'intérêt pour les peuples et les cultures lointaines, sur les traces de l'école ethnologique de Vienne (P. W. Schmidt), a été prouvé par un prêtre croate, le professeur de théologie à l'Université de Zagreb, Aleksandar Gahs (Požega, 1891 – Zagreb, 1962). Par rapport à Dragutin Lerman (Požega, 1963 – Kreševo, 1918) qui, avant lui, travaillait au Congo au service du trône belge de l'époque, et de suite a pu offrir un bon nombre d'objets originaux des cultures de ses peuples au Musée ethnographique de Zagreb, A. Gahs, lui-même se donne l'attribut « *le deuxième* » à cause de son lieu de naissance et par son intérêt pour les peuples lointains. En effet, ses études faites à Zagreb, Lyon et Vienne, ainsi que la connaissance des langues, lui ont permis de lire des textes dans différentes langues et de nouer des contacts avec bien de collègues, théologiens et ethnologues dont p. W. Schmidt était son maître préféré. A. Gahs a publié plusieurs œuvres et articles. Ses thèmes traitent la question des religions des peuples primitifs.

Mots cléf: Gahs, Požega, ethnologie croate générale